

Allen Frances

ZIJN ZE GEK GEWORDEN?

**Een psychiatrisch onderzoek
naar Donald Trump
en zijn aanhang**

Uitgeverij Aarde 2019

Maar de schuldige zal Hij zeker niet als onschuldig beschouwen. Van de zonden van de vaders worden de zonen en kleinzonen en nóg latere geslachten de dupe.

Exodus 34:7

In het proces van de vervolmaking van de democratie vertegenwoordigt het ambt van de president steeds preciezer de ziel van het volk. Ooit zal de geweldige, glorieuze dag zich aandienen waarop de grootste wens van de gewone man eindelijk in vervulling gaat en een volslagen minkukel zijn intrek neemt in het Witte Huis.

H.L. Mencken

www.uitgeverijaarde.nl

Eerste druk 2019

© Allen Frances 2017

© Vertaling Ruud van der Helm en

André Haacke | Uitgeverij Aarde 2019

Ontwerp omslag Hermen Grasman Ontwerp

Ontwerp binnenwerk Madelein ten Broek

Foto auteur Donna Manning

ISBN 978 94 92798 31 2

Ieder mens maakt deel uit van het geheel dat we het 'universum' noemen, maar is tegelijk in tijd en ruimte begrensd. We ervaren onszelf, onze gedachten en gevoelens alsof we van de anderen zijn afgescheiden, een soort optische waanvoorstelling van het bewustzijn. Deze waanvoorstelling werkt als een gevangenis. We begrenzen onszelf tot onze persoonlijke verlangens en onze affectie voor enkele naasten. We moeten onszelf uit deze gevangenis bevrijden door onze kring van medeleven uit te breiden en alle levende wezens en de gehele natuur in al haar schoonheid te omarmen.

Albert Einstein

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in welke vorm dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

PROLOOG

Niet Trump is gek. We zijn het zelf 9

HOOFDSTUK 1

De feiten van het leven onder ogen zien 17

HOOFDSTUK 2

Waarom we zulke slechte beslissingen nemen 71

HOOFDSTUK 3

Amerikaans exceptionalisme 101

HOOFDSTUK 4

Hoe kan het dat iemand als Trump triomfeert? 139

HOOFDSTUK 5

Trump, tribalisme en de aanval op de democratie 189

HOOFDSTUK 6

De democratie verdedigen: voorwaarts! 217

HOOFDSTUK 7

Verduurzaam onze heerlijke nieuwe wereld 259

HOOFDSTUK 8

Het nastreven van geluk 281

HOOFDSTUK 9

Team Aarde 321

EPILOOG

Waarheen met de mensheid? 349

DANKBETUIGING 355

EINDNOTEN 357

REGISTER 375

PROLOOG

NIET TRUMP IS GEK.
WE ZIJN HET ZELF

In individuen is waanzin redelijk uitzonderlijk. Als je kijkt naar groepen, partijen, naties of tijdvakken, is waanzin echter de norm.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Het kan troost bieden om je president Donald Trump voor te stellen als een minkukel, een eenmalig verschijnsel of een uitzonderingsgeval in plaats van als een smet op het Amerikaanse volk of de Amerikaanse democratie. Zijn opkomst was echter absoluut voorspelbaar en weerspiegelde de Amerikaanse ziel, zij het soms op manieren die ik niet altijd had voorzien.

In de aanloop naar de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 werd ik door een televisiemaker gevraagd of ik als psychiater voor een nationale tv-zender Trumps persoonlijkheid wilde analyseren en diagnosticeren. Dat kon misschien aardige tv opleveren. Trump en ik zijn bijna even oud en bovendien op slechts een paar kilometer afstand van elkaar opgegroeid in Queens, buiten Manhattan. Trumps levenslange zoektocht naar media-aandacht volgde ik terloops, zijn constante zelfpromotie en zijn blunders en enormiteiten vond ik altijd lachwekkend, zo niet bespottelijk.

De uitnodiging van de televisiemaker moest ik afslaan. Om te beginnen herkende ik geen tekenen die erop wijzen dat Trump lijdt aan een psychische stoornis, en zelfs als ik een aanwijzing in

die richting zou hebben gehad, is het volgens de ethische richtlijnen van de American Psychiatric Association niet toegestaan om politici vanuit de leunstoel te diagnosticeren. Deze richtlijn dateert nog van de presidentsverkiezingen van 1964. Progressieve psychiaters hebben de radicaal-rechtse Republikeinse presidentskandidaat Barry Goldwater toen een streek geleverd door bekend te maken dat hij volgens hun ‘diagnose’ geestelijk te instabiel was om de nucleaire knop toevertrouwd te krijgen. Ze hadden het recht niet om met hun geloofsbrieven als psychiater te zwaaien om zo hun politieke tegenstander Goldwater op zogenaamd medische gronden onderuit te halen. Als psychiater voel ik geen enkele behoefte mijn politieke en persoonlijke afkeur van Trump via stoten onder de gordel te ventileren. Toen ik tegenover de televisiemaker grapte dat ik eventueel wel als leek wilde verklaren dat Trump het klassieke voorbeeld van een zakkenwasser is, antwoordde hij gevat dat die constatering geen nieuwsaarde heeft. Iedereen in Amerika weet dat immers al! Ik stemde lachend met hem in, maar uiteindelijk zou blijken dat we ons niet erger hadden kunnen vergissen.

Tot ieders verbazing (en waarschijnlijk ook van Trump zelf) werd Trump verkozen tot president van de Verenigde Staten. De blufferige, intimiderende kaponses waarmee hij in zijn reality-tv-programma's en ook in de verkiezingscampagne had gescoord, zijn een rampzalige aanfluiting voor de positie van opperbevelhebber van Amerika. Op zijn eigen, onnavolgbare wijze scheidde Trump echter op dat hij, zodra hij president was, ‘meer presidentieel’ zou zijn ‘dan wie ook tevoren, zelfs in vergelijking met Abe Lincoln. En die was heel presidentieel, toch?’ Maar Trump is Trump. Qua domheid, impulsiviteit, hypocrisie, onwetendheid, narcisme, oorlogszuchtigheid, paranoia en onvoorspelbaarheid heeft het Amerikaanse volk qua presidenten wel zijn portie gehad, maar nog nooit eerder waren al deze laakbare eigenschappen in een en dezelfde persoon verenigd. En nog niet eerder oogden de Amerikaanse democratische instellingen zo kwetsbaar tegenover de autocratische aanval die Trump na zijn verkiezing op ze heeft geopend. Trump heeft inmiddels zoveel Amerikanen de stuipen op het lijf gejaagd, dat zes klassiekers over dystopieën nu tot de best-

selliers van Amazon behoren: *1984* en *Animal Farm* van George Orwell, *Heerlijke nieuwe wereld* van Aldous Huxley, *Dat gebeurt hier niet* van Sinclair Lewis, *Het verhaal van de dienstmaagd* van Margaret Atwood en *Fahrenheit 451* van Ray Bradbury.

Trump's mentale gezondheid (of het gebrek daaraan) werd een trending topic op internet en in televisieprogramma's, tijdschriften, kranten en – vaak het grappigst – in *Saturday Night Live*. Politieke commentatoren, politici en komieken stortten zich massaal op de zogenoemde Bijbel van de Psychiatrie, *Het handboek voor de classificatie van psychische stoornissen* (DSM-5). Gezamenlijk kwamen ze tot het oordeel dat Trump lijdt aan een narcistische persoonlijkheidsstoornis. Tal van psychologen en ook een aantal psychiaters (daartoe aangezet door een vermeende hogere roeping in het kader van het nationaal belang) sloten zich snel hierbij aan, al laptten ze daarmee de richtlijn aan hun laars die stelt dat politici niet vanaf een afstand mogen worden gediagnosticeerd. Er verschenen talloze petitie's die ronkten van patriottisch taalgebruik. In een karakteristiek voorbeeld, ondertekend door ruim vijftigduizend personen, stond te lezen: ‘Als deskundigen uit de geestelijke gezondheidszorg ondertekenen wij deze petitie op basis van ons professionele oordeel dat Donald Trump lijdt aan een ernstige psychische stoornis, waardoor hij psychologisch gezien niet in staat is de taken van de president van de Verenigde Staten adequaat te vervullen. We vragen daarom eerbiedig en met hoogachting dat hij uit zijn ambt wordt onttrokken, overeenkomstig artikel 4 van Amendement 25 van de Grondwet.’

De criteria voor een narcistische persoonlijkheidsstoornis, die ik voor het eerst in DSM-III heb beschreven, zijn overgenomen in de laatste editie, DSM-5. Trump's amateur-diagnostici begaan allen dezelfde fundamentele vergissing. Met recht kan worden vastgesteld dat de karakteristieke eigenschappen van deze stoornis Trump als gegoten zitten. (Onder andere: een opgeblazen gevoel van eigen belangrijkheid, gepreoccupeerdheid met fantasieën over eigen superioriteit en succes, het geloof in eigen uniciteit, de behoefte om met andere bijzondere mensen om te gaan, een buitensporige behoefte aan bewondering, het gevoel overal recht op te hebben, een gebrek aan inlevingsvermogen, het exploiteren van anderen,

afgunst op anderen, een arrogante houding en arrogant gedrag.) Wat velen echter niet begrijpen, is dat het feit dat Trump een eersteklasvoorbeeld van een narcist is, nog niet betekent dat hij een psychische stoornis heeft. Voor het vaststellen van een narcistische persoonlijkheidsstoornis is met name van belang dat iemands gedrag resulteert in een klinisch significante lijdensdruk of hem in zijn functioneren beperkt. Ware dat niet zo, dan kwamen de meeste (zo niet alle) politici (en vrijwel alle beroemdheden) in aanmerking voor deze diagnose. Trump is een man die groot leed oproept bij anderen, maar zelf vertoont hij geen tekenen van ernstige lijdensdruk. Met zijn gedragingen, hoe buitensporig en verwerpelij ook, oogst hij roem, rijkdom, vrouwen en inmiddels ook politieke macht. In plaats dat zijn Trumpisme hem belast, wordt hij er rijkelijk voor beloond. Trump vormt een bedreiging voor de Verenigde Staten en de wereld, niet omdat hij een klinische stoornis heeft, maar omdat hij een intrinsiek onaangenaam mens is.

Ik vind het zeer kwalijk als men een psychiatrische diagnose misbruikt door achteloos het label van een mentale stoornis op om het even welk voorbeeld van slecht gedrag te plakken. Ik was intensief betrokken bij de voorbereiding van DSM-III en DSM-IV. Als zodanig voel ik me gebonden elke vorm van psychiatrische diagnostiek zo zuiver en accuraat mogelijk te houden. De meeste massamoordenaars hebben geen psychische stoornis. De meeste terroristen hebben geen psychische stoornis. De meeste verkrachters hebben geen psychische stoornis. De meeste dictators hebben geen psychische stoornis. De meeste stierlijk vervelende idioten hebben geen psychische stoornis. De meeste leugenaars hebben geen psychische stoornis. De meeste complotdenkers hebben geen psychische stoornis. En er is geen bewijs dat Trump lijdt aan een psychische stoornis. Trumps lompe gedrag, grove taal en onrechtmatige handelingen brengen Amerika als natie in verlegenheid en maken hem tot het slechtst mogelijke rolmodel. (Misschien zou voor ieder optreden van Trump in het openbaar een minimale leeftijds grens moeten worden ingesteld, zodat kinderen niet worden blootgesteld aan zijn slechte invloed.) Trump kleineert Amerika en doet afbreuk aan zijn grootsheid. Dat betekent echter nog niet dat hij een psychische stoornis heeft.

Als we psychiatrische hulpmiddelen zouden inzetten om Trump zwart te maken, kan dat drie onvoorziene, nadelige gevolgen hebben. Ten eerste stigmatiseren we dan iedereen die een psychische stoornis heeft in plaats van dat dit Trump in verlegenheid brengt. De meeste mensen met een psychische stoornis zijn welgemanierd en van goede wil. Het een noch het ander kunnen we van Trump zeggen. Verder kan medicalisering van zijn slechte gedrag leiden tot een onderschatting van zijn persoon en ook de aandacht afleiden van zijn gevaarlijke beleid. Trump is een politiek probleem, geen kluif voor psychoanalytici. In plaats van ons te concentreren op Trumps drijfveren moeten we zijn gedragingen pareren met politieke hulpmiddelen. En mocht het ten slotte ooit zo ver komen dat Trump uit zijn ambt wordt ontzet, dan zullen zijn mogelijke opvolgers (Pence en Ryan) waarschijnlijk nog erger zijn, omdat ze geloofwaardiger overkomen als verdedigers van zijn uiterst gevaarlijke beleid.

Maar wat zegt het nu eigenlijk over óns, dat wij iemand hebben verkozen die volstrekt onbekwaam is en totaal niet voorbereid om de toekomst van zowel Amerika als de mensheid te bepalen? Trump is een symptoom van een wereld in nood, maar hij is niet de alles uitsluitende oorzaak van die nood. Als we alleen hem de schuld van onze problemen geven, zien we de diepere, onderliggende maatschappelijke kwaal over het hoofd, die zijn onwaarschijnlijke opkomst mogelijk heeft gemaakt. Door Trump een psychische stoornis toe te schrijven steken we onze kop in het zand en zien we de wanen waar de Amerikaanse samenleving onder lijdt niet onder ogen. Willen wij psychisch weer gezond worden, dan moeten we eerst inzicht in onszelf verwerven. Eenvoudig gesteld: Trump is niet gek, maar de Amerikaanse maatschappij.

Ik was al twee jaar aan dit boek bezig toen voor het eerst de gedachte bij me opkwam dat ook Trump hierin een rol kon spelen. Dit is en was een onderzoek naar de waanvoorstellingen van onze maatschappij, anders gezegd naar ons onvermogen om zinvol om te gaan met de steeds ernstigere gevaren die ons voortbestaan bedreigen: overbevolking, klimaatverandering, uitputting van hulpbronnen en milieuverontreiniging. We moeten deze ernstige gevaren onder ogen zien en het hoofd bieden, maar Trumps

agressieve aanval op onze collectieve geestelijke gezondheid maakt dat een heel stuk lastiger. Van oudsher behoren gevaren tot het lot van de mensheid. Iedere dag van het tweehonderdduizendjarig bestaan van onze soort op aarde hebben we de ene grote existentiële crisis na de andere moeten overwinnen. Maar tot voor kort bleef de schaal waarop gevaren zich voordeden relatief beperkt tot het individu, de familie, de stam, de stadstaat of de natie. Tegenwoordig hebben dreigingen veelal een wereldwijde omvang. Onze planeet is inmiddels zo klein en verbonden dat niemand zich nog ergens kan verschuilen (zelfs de rijksten en machtigsten niet).

Naar verluidt zou Einstein waanzin hebben gedefinieerd als 'voortdurend hetzelfde doen en steeds een andere uitkomst verwachten'. Bijna alle oudere beschavingen hebben onbedachtzaam dezelfde ontmoedigende cyclus doorlopen van een snelle expansie, gevolgd door een abrupte ondergang. De treurige vergissingen die deze beschavingen begingen, maken wij nu ook. De enige manier waarop we ervoor kunnen zorgen dat onze beschaving ook in de toekomst nog bestaat, is door een les te trekken uit de geschiedenis. Spijtig genoeg is het realistisch onder ogen kunnen zien van de werkelijkheid geen aangeboren of automatische reflex van de mens. Een wijze spreuk uit de Talmoed vat een fundamentele tekortkoming van de menselijke psyche kernachtig samen: 'We zien de dingen niet zoals ze zijn, we zien de dingen zoals wij zijn.' De weg naar het meesterschap kan alleen met open vizier worden afgelegd. Met Trumps gemakkelijke leugens kunnen we geen ongemakkelijke waarheden oplossen.

We moeten het uiterst hachelijke karakter van de huidige situatie onder ogen zien, maar we zijn daarbij aangewezen op een psychologische gesteldheid die beter past bij ons paleolithisch verleden dan bij het zeer snel veranderende heden of de uiterst risicovolle toekomst. We zijn door de evolutie begiftigd met aangeboren psychologische aandriften die zeer bruikbaar waren voor onze rondtrekkende voorouders. Zij wisten nooit met zekerheid of ze de volgende dag nog zouden leven en waar ze hun volgende maaltijd vandaan moesten halen. De wereld, ooit oneindig groot en ogenschijnlijk rijk aan onbegrensde hulpbronnen, is tegenwoordig veel kleiner en tot ver buiten haar grenzen opgerekt. Lang

geleden hing overleving af van intuïtieve kortetermijnbeslissingen en was hebzucht door de bank genomen een positieve eigenschap. Dezelfde egoïstische overlevingsinstincten die vijftigduizend jaar geleden hun waarde bewezen, zetten ons nu echter aan tot zelf-destructieve handelingen in een wereld waarin coöperatief optreden een absoluut vereiste is. We hebben de externe wereld onderworpen, maar nu is het de vraag of we ook onze wil kunnen opleggen aan onze innerlijke aandriften. Door ons streven een onrealistisch hoge levensstandaard in stand te houden riskeren we dat we ons nageslacht opzadelen met een onmenselijk bestaan.

Een van mijn taken als psychiater was om patiënten te laten leren van hun fouten en vergissingen. Door de irrationaliteit van hun denken bloot te leggen hielp ik hen met het doorbreken van de vicieuze gedragscycli waarmee ze zichzelf in de weg zaten. Een individu (of maatschappij) kunnen we rijp of volgroeid noemen zodra evenwichtige gedachten in de plaats treden van wensdenken en het streven naar onmiddellijke behoeftebevrediging. Een analyse van Trumps geestesgesteldheid heeft weinig zin, omdat zijn psychologie te zeer voor de hand ligt om een diepgaander onderzoek te rechtvaardigen, en ook omdat hij toch niet vatbaar is voor behandeling. We hoeven er niet op te rekenen dat Trump zal veranderen, maar we moeten ons wel inspannen om de maatschappelijke wanen te bestrijden die hem mede mogelijk maken. We lopen het risico dat we onze toekomst ruïneren tenzij we onze huidige situatie op een realistische wijze onder ogen gaan zien. Onze instincten moeten plaatsmaken voor rationaliteit en we moeten voorrang geven aan onze altruïstische aanleg boven Trumpiaans eigenbelang. Ik hoop dat dezelfde strenge, maar liefdevolle hand waarmee gekwelde patiënten worden geholpen, ook zal bijdragen aan het helen van onze verziekte maatschappij.

Door toeval ben ik een optimistisch en gelukkig persoon die van het hier en nu houdt en die tot nu toe een bevredigend leven heeft gehad. Toch baart de toekomst me grote zorgen. Niet zozeer mijn eigen toekomst. Ik kan berusten in het feit dat het langste deel van mijn leven achter me ligt en ik ben dankbaar voor alles wat ik heb meegemaakt. Nu mijn levenseinde echter gestaag nadert, bedroeft het me zeer dat mijn generatie zich zo onachtzaam weinig

aantrekt van de behoeftes van onze kinderen en kleinkinderen. Niet alleen bevoorrechten we onszelf en geven we dagelijks voorrang aan ons geluk ten koste van dat van ons nageslacht, maar we bedreigen ook het voortbestaan van de mensheid en dat van de talrijke wonderbaarlijke levensvormen die samen met ons op deze minuscule, maar adembenemend mooie planeet zijn geëvolueerd. Ons leven valt in tijd en ruimte samen met een ongekennd aangename periode in de wereldgeschiedenis. De niet-aflatende vernuftigheid van de mens, gestimuleerd door een klimaat dat bijna tienduizend jaar stabiel is gebleven, heeft ons gezegend met een ongekende voorspoed, een begerenswaardig lange levensduur, een alsmaar uitdijende reeks technische hoogstandjes en een verbazingwekkend diep inzicht in hoe ons universum in elkaar steekt. De opeenvolging van gunstige omstandigheden heeft automatisch geleid tot de verwachting dat het elke volgende generatie nog beter zal vergaan dan de voorgaande. Maar als we nu niet de moeilijke keuzes maken om de wereld te verduurzamen, moet ons nageslacht opdraaien voor de kosten. De fouten die wij maken, zullen ons nageslacht opzadelen met het ergste scenario qua milieu en toekomstverwachting. De status quo is geen levensvatbare optie: we moeten de wereld verbeteren, willen we haar niet te gronde richten.

DE FEITEN VAN HET LEVEN ONDER OGEN ZIEN

*We troffen de vijand
en bleken dat zelf.*

POGO

Omwetendheid verschaft geen zaligheid. Ook wat je niet kent, kan pijn doen en vaak zelfs op een manier die je het minst verwacht en je het diepst raakt. Er zijn meer dan genoeg aanwijzingen dat onze wereld blindelings afstevent op een ongekende storm van onomkeerbare catastrofes. Als we niet snel en acuut een andere koers kiezen, is het spoedig einde oefening voor onze beschaving, zonder de mogelijkheid van een herkansing. Het is de allerhoogste tijd, zo niet bijna te laat, dat we de werkelijkheid onder ogen zien, de hemdsmouwen opstropen en praktische oplossingen bedenken voor een enorm aantal vrijwel onoverkomelijke existentiële bedreigingen. In plaats daarvan houden we echter vast aan een uitgebreide reeks maatschappelijke waanvoorstellingen die de fatale misvatting in stand houden dat we gevaar het best het hoofd kunnen bieden door te doen alsof het niet bestaat. Trumps presidentschap is ofwel de druppel die de emmer doet overlopen ofwel een allerlaatste waarschuwing. Tegenover elke kwestie die voor onze overleving van vitaal belang is, neemt Trump een standpunt in dat feitelijk onjuist is en een stap terug

betekent. Trump en zijn handlangers nemen dagelijks besluiten die ons steeds dichterbij de verwoesting van het milieu en de ondergang van onze beschaving brengen. We hebben de toekomst in handen gelegd van iemand voor wie feiten er niet toe doen, die trots is op zijn wetenschappelijke onkunde en bereid is onwaarachtig te handelen vanuit rancune of in een opwelling. Iedereen heeft het recht zich compleet te vergissen zonder voor idioot te worden uitgemaakt, het kan echter op niets anders dan een idiote waanvoorstelling berusten dat Amerika deze clowneske rattenvanger wil volgen naar de rand van de afgrond.

In dit hoofdstuk toets ik op onderbouwde wijze de meest begoochelende, gevaarlijkste maatschappelijke waanvoorstellingen op hun werkelijkheidsgehalte. Ik licht de sluier van de ontkenning en wishful thinking op en ik leg de bedrieglijke overtuigingen bloot die Amerika's politiek perverteren. Dat levert geen fraai beeld op. Als we deze zaken echter negeren, legt dat het voortbestaan van onze slimme, maar kwetsbare soort in de waagschaal. Waanvoorstellingen kunnen taai zijn. Ideologie, opportunisme, woede en angst zijn krachtige drijfveren waarmee iemand de meest instabiele of onbevredigende status quo in stand kan houden. We moeten allereerst inzien dat we een diepe kuil voor onszelf graven alvorens we de eerste, noodzakelijke stap kunnen zetten om er weer uit te klimmen.

In de psychiatrie wordt een waanvoorstelling gedefinieerd als een vaste, bedrieglijke overtuiging waar iemand onverzettelijk aan vasthoudt, en die zich ook niet laat corrigeren door overweldigend tegenbewijs of rationele argumenten. De Engelse term *delusion* hangt nauw samen met het werkwoord *to delude*: bedriegen, op een dwaalspoor brengen, zichzelf wijsmaken, of in deze context: iemand overhalen om te geloven in zaken die onwaar zijn. Politici lijken daar het grootste deel van hun tijd mee bezig te zijn (en Trump heeft er, zoals blijkt, zijn levenstaak van gemaakt). We zeggen niet direct dat iemand aan een waanvoorstelling lijdt als hij gelooft in dingen die niet waar zijn. Het is eigen aan de menselijke natuur om onnauwkeurige en zelfs onjuiste verklaringen te bedenken die troost kunnen bieden voor de grote onzekerheden van het bestaan. Oeroude mythes, nog stammend uit een

periode waarin de mensheid onwetend was, bestaan tot op heden voort, ondanks het feit dat we tegenwoordig veel meer weten en begrijpen. Ook blijven we onverminderd nieuwe mythes creëren om onze huidige problemen en onze angst voor de toekomst tegemoet te kunnen treden. Bijna iedereen houdt er een paar onjuiste overtuigingen op na en houdt daaraan vast, zelfs als een overtuigend bewijs van het tegendeel wordt geleverd. Nog steeds gelooft een derde van de Amerikanen onverminderd in vliegende schotels, de grote Yeti, engelen, buitenzintuiglijke waarneming, reïncarnatie of astrologie. Daarnaast is er een even groot deel dat weigert geloof te hechten aan de evolutietheorie, de oerknal, de hoge ouderdom van de aarde, de oneindige uitgestrektheid van het universum of het belang van vaccinaties.

Ooit geloofde iedereen dat de wereld slechts zesduizend jaar oud was, maar geologen hebben inmiddels met wetenschappelijke precisie vastgesteld dat de aarde exact 4,543 miljard jaar geleden is ontstaan. Wie blijft geloven in een zeer jonge aarde, zit dus straalverkeerd. Een dergelijke overtuiging is echter geen waanvoorstelling, omdat degene die erin gelooft deze onjuiste overtuiging met talrijke anderen deelt (die zich evenzeer vergissen) en omdat dit hun dagelijks bestaan niet of nauwelijks nadelig beïnvloedt. De diagnose dat iemand aan een waanvoorstelling lijdt, wordt pas gesteld als deze bedrieglijke overtuiging persoonlijk en idiosyncratisch is en lijdensdruk veroorzaakt. Individuen die handelen op basis van een waanvoorstelling, kunnen diep in de problemen raken. Voor een adequate aanpassing aan de uitdagingen van het leven is het noodzakelijk dat je deze uitdagingen onder ogen ziet en realistisch tegemoet treedt. Wie in een eigen fantasiewereld leeft, zal onvermijdelijk in de echte wereld fouten begaan. Het ontkennen en verdraaien van de feiten van het leven kan uiteindelijk de allerlaatste zelfdestructieve verdedigingslinie vormen tegen een bestaan dat als ondraaglijk, maar ook als te ontzagwekkend wordt ervaren om te kunnen bijsturen. Ik vind het alleszins redelijk om ook aan onze maatschappij dit soort waanvoorstellingen toe te schrijven, aangezien we ons niet of nauwelijks bewust zijn van de onmiskenbare existentiële bedreigingen die het voortbestaan van onze soort in gevaar brengen. In plaats daarvan geven we ons over aan simpele,

maar riskante wensdromen zoals de fantasie dat klimaatverandering een verzinsel is, of dat de rijkdom van de aarde oneindig is of dat de wereldbevolking onbeperkt kan doorgroeien.

In mijn werkend bestaan heb ik veel aandacht besteed aan het diagnosticeren en behandelen van mensen met uiteenlopende waanvoorstellingen. De meest voorkomende waanvoorstelling is vervolgingswaan: 'Ik heb overal vijanden.' 'Een externe kracht of persoon is verantwoordelijk voor al mijn problemen.' 'Het is niet mijn fout als ik faal, een ander heeft daar schuld aan.' De op een na meest voorkomende waanvoorstelling berust op hoogdravendheid: 'Ik ben heel bijzonder.' 'Ik heb uitzonderlijke krachten.' 'Ik heb een speciale opdracht in het leven.' 'Ik kan geen kwaad doen.' 'Niets wat ik doe, gaat ooit fout.' 'Alles wat ik doe, wordt gedoogd door hogere krachten.' 'Als ik iemand leed berokken, is dat hooguit nevenschade.' Een minder frequent voorkomende waanvoorstelling berust op erotomanie: de koppige overtuiging dat je heimelijk wordt bemind terwijl je in feite wordt genegeerd of gehaat. Maar ieder individu dat aan een waanvoorstelling lijdt, zal halsstarrig en weerspannig blijven vasthouden aan bepaalde bedrieglijke overtuigingen, zelfs wanneer een overtuigend bewijs van het tegendeel wordt geleverd.

Onze maatschappij lijdt aan dezelfde waanvoorstellingen die voorkomen bij individuen, zowel qua oorzaak en inhoud als consequenties. Wat zorgt ervoor dat een patiënt blijft vasthouden aan een overduidelijk absurde overtuiging, zelfs als die een klinisch significante lijdensdruk veroorzaakt? Ten dele kunnen daar ontregeling van het brein, hersenbeschadiging of verkeerd schakelende synapsen voor zorgen. Ten dele hangt het samen met psychologische afweermechanismen, waarmee als te pijnlijk ervaren werkelijkheid uit de weg wordt gegaan. Ten dele kunnen ook overweldigende sociale spanningen een rol spelen. Evenzo, waarom houdt onze maatschappij halsstarrig vast aan overduidelijk absurde overtuigingen, zelfs als die een serieus nadeel of een verslechtering opleveren? Dat komt deels door de psychologische gesteldheid van onze politieke leiders en hun volgelingen, maar het hangt ook samen met de schrikwekkende omvang van de huidige sociale, politieke, economische en aan milieu- en hulpbronnen

gerelateerde problematiek. Zowel voor individuele als maatschappelijke waanvoorstellingen geldt dat de zich opdringende werkelijkheid glashard wordt ontkend en dat toevlucht wordt genomen tot allerlei verdringingsmechanismen, zoals paranoïde verwijten (een specifieke persoon vervolgt mij en is erop uit mij te pakken te nemen), een hoogdravende houding of zich verlustigen in het ongefundeerde gevoel dat je alom wordt bewonderd.

Net als individuele waanvoorstellingen maken maatschappelijke waanvoorstellingen ons blind voor gevaar, onachtzaam voor onvoorziene gevolgen en passief tegenover crises. Ze versterken de misplaatste overtuiging dat in de toekomst alles vanzelf op zijn pootjes terecht zal komen, zonder dat we moeilijke keuzes hoeven te maken. De op waanvoorstellingen gebaseerde ontkenning zorgt ervoor dat we de pijnlijke werkelijkheid verdoezelen dat we van deze wereld een grote puinhoop hebben gemaakt en dat we grote offers moeten brengen om de zaak weer op de rails te krijgen. Dergelijke bedrieglijke overtuigingen leveren slechts beperkt schade op als één enkel, machteloos individu ze erop nahoudt, maar kunnen catastrofale gevolgen hebben als 's werelds machtigste land rampzalig slechte beslissingen neemt. We kunnen niet zeggen dat Trump aan waanvoorstellingen lijdt, aangezien tientallen miljoenen Amerikanen zijn overtuigingen delen. Hij draagt echter wel bij aan het bestendigen van de waanvoorstellingen in onze maatschappij en hij bekrachtigt deze zelfs, ongeacht het feit dat ze onze ondergang kunnen inhouden. Op de korte termijn werkt een ontkenning van de werkelijkheid misschien bemoedigend, maar op de lange termijn is dit heilloos. Als we onze wanen niet snel loslaten, ontwakken we vroeg of laat in een onherstelbaar beschadigde wereld.

PLUNDERING VAN HET MILIEU

MAATSCHAPPELIJKE WAANVOORSTELLING

We hoeven ons geen zorgen te maken over de opwarming van de aarde of milieuvervuiling, want God of de technologie zal ons uiteindelijk redden.

REALITEITSCHECK

Organismen beïnvloeden diepgaand het milieu waarin ze leven en worden op hun beurt diepgaand beïnvloed door het milieu dat ze creëren. Tot 2 miljoen jaar geleden overheersten anaerobe bacteriën op aarde. Toen vergiftigden ze zichzelf met hun eigen afvalproduct – zuurstof – dat onze vroegste voorouders gelukkig wel goed van pas kwam. Nu overheersen wij de aarde en vervuilen wij haar met ons afvalproduct: CO₂. Kooldioxide is goed voor planten, maar kan een heel ongunstige invloed hebben op de stabiliteit van het klimaat en het toekomstig zeespiegelniveau. In de geologische geschiedenis van de aarde zijn ingrijpende klimaatveranderingen eerder norm dan uitzondering. Onze beschaving heeft zich echter zo voorspoedig kunnen ontwikkelen, omdat het klimaat de laatste tienduizend jaar ongebruikelijk stabiel en gunstig was. Inmiddels zijn we al hard bezig om deze stabiliteit onherstelbaar te ondermijnen. De geschiedenis van de mensheid kent voldoende beschavingen die door een natuurlijke klimaatslag ten onder zijn gegaan. De moderne samenleving heeft echter als eerste het zaad van een wereldwijde vernietiging geplant door kunstmatig en achteloos klimaatomstandigheden te creëren die absoluut incompatibel zijn met de huidige omvang en spreiding van de wereldbevolking.

De effecten van de opwarming van de aarde laten zich hoogstwaarschijnlijk al gelden: het ene na het andere jaar worden er wereldwijd warmterecords gebroken, er vinden ongekende droogtes, orkanen en overstromingen plaats, in Atlanta is het in januari soms kouder dan in Anchorage, rampen die slechts één keer per honderd jaar zouden moeten optreden, vinden nu elke paar jaar plaats. Omdat het weer uiterst veranderlijk is, zijn wetenschappers terecht heel terughoudend geweest om de afzonderlijke gebeurtenissen, waar ook ter wereld, toe te schrijven aan een mondiale klimaatverandering op de lange termijn.

Nu er echter steeds meer gegevens zijn verzameld, verklaren wetenschappers eenstemmig dat we onze wereld snel aan het verwoesten zijn en dat we per direct ingrijpende maatregelen moeten doorvoeren. Anders kunnen we de door ons aangerichte puinhopen niet meer herstellen. Veel wetenschappelijke data

wijzen in dezelfde richting: de hoeveelheid koolstofdioxide die wordt gemeten in de lucht en het zeewater, de stijgende temperaturen, de smeltende poolkappen en gletsjers, de verschillende computermodellen die stuk voor stuk een ingrijpende verandering qua temperatuur en zeespiegel voorspellen. Alleen een paar excentrieke dwarsliggers, de werknemers van fossiele brandstofmaatschappijen en degenen die financiële steun van de energiebedrijven ontvangen, ontkennen nog dat er sprake is van een klimaatverandering. De enige vragen die de wetenschap nog moet beantwoorden, zijn: hoe snel zal de catastrofe zich voltrekken en hoe desastreus en hoe onherroepelijk zal de schade zijn? Hierover bestaat nog een zekere mate van onenigheid, maar van wezenlijke verschillen is geen sprake. Zelfs de meest optimistische veronderstellingen leveren een behoorlijk beangstigend toekomstscenario op.¹

Hoewel het gevaar van een nakende milieucatastrofe voor vrijwel iedereen duidelijk is, zijn er toch vier afzonderlijke groepen die verschillende, maar even gevaarlijke, waandenkbeeldige oogkleppen dragen: technenuten, het grote bedrijfsleven, politici en religieuze fanaten.

De technenutenclub is nog de meest rationele van deze vier groepen die de opwarming van de aarde om uiteenlopende, irrationele gronden ontkennen. De technenuten zijn er heilig van overtuigd dat de wonderen van de voortschrijdende technologie op het allerlaatste moment voor een magische redding zullen zorgen. Per slot van rekening is Victoriaans Londen ook niet gesmoord onder de bergen paardenvijgen die het snelgroeïende rijkpark in de stad produceerde. Dat probleem werd moeiteloos opgelost door de uitvinding van de automobiel (die aanvankelijk een ‘paardloos rijtuig’ werd genoemd en die anders dan de koets als uiterst schoon werd beschouwd). Misschien kunnen ook wij van twee walletjes eten en zorgen knappe technologische vondsten op het allerlaatste moment voor een omslag. Wordt er te veel kooldioxide uitgestoten? Geen probleem: we slaan het ondergronds of in de oceanobodem op. Ook kunnen we in de atmosfeer zwaveldeeltjes in omloop brengen om het effect van de toename aan broeikasgassen te verminderen. Misschien is dat de oplossing, misschien ook niet.

Geen van de tot dusver geopperde vondsten en trucs heeft zijn effectiviteit bewezen. Ze dragen alle het aanzienlijke risico in zich dat ze ofwel ineffectief blijken ofwel catastrofale onvoorziene consequenties met zich meebrengen (de aarde zou bijvoorbeeld ook in een ijsplaneet kunnen veranderen als er te veel zonne-energie wordt geblokkeerd).

Op basis van gezond verstand weten we dat we niet kunnen vertrouwen op sprookjesachtige fantasieën over toekomstige, wonderbaarlijke ingrepen. In plaats daarvan moeten we een pragmatische verzekeringspolis afsluiten en alles doen wat binnen ons vermogen ligt om de wereldwijde uitstoot van koolstofdioxide drastisch en per direct te verminderen. Ieder verantwoordelijk persoon sluit verzekeringen af tegen de meest uiteenlopende, onvoorziene en vaak zelfs uiterst onwaarschijnlijke, maar in potentie catastrofale risico's. Over het afsluiten van een ziektekostenverzekering, autoverzekering, inboedelverzekering, levensverzekering, aansprakelijkheidsverzekering hoeft niemand nog eens goed na te denken. Gokkers beschouwen een verzekeringspolis echter als een weddenschap voor watjes. Volgens hen strijken verzekeringsmaatschappijen lachend de premies op, omdat ze op basis van verzekeringsstatistieken de verhouding tussen premie-inkomsten en schade-uitbetalingen naar hun hand kunnen zetten en altijd een positief nettoresultaat behalen. We zijn bereid premies te betalen, omdat de risico's zo over een grote groep worden gespreid en alle verzekerden het gevoel hebben veilig gedekt te zijn. We wachten niet met het afsluiten van een ziektekostenverzekering tot we ziek worden, een autoverzekering tot we een ongeluk krijgen of een brandverzekering tot er brand uitbreekt.

Uiteindelijk is essentieel aan verzekeringen dat we ze in een vroeg stadium afsluiten en dat we nooit zeker weten of we er ooit aanspraak op zullen maken. Het risico van een directe ramp is verwaarloosbaar, maar mensen sluiten verzekeringen af omdat niet-verzekerd zijn rampzalig kan uitpakken als het bijna onmogelijke zich toch voordoet. Ik geloof niet dat mijn huis ooit zal afbranden, en toch heb ik een brandverzekering. Hetzelfde soort vooruitziendheid moet ons ertoe aanzetten die kostbare stappen te initiëren die een verzekeringspolis vormen tegen een nog verdere opwarming

van de aarde. Ruime tijd voor we met absolute zekerheid weten hoe groot de risico's zijn of wanneer zich een onomkeerbaar omslagpunt zal voordoen, moeten we de juiste premiehoogte vaststellen. We kunnen het ons niet veroorloven gelaten af te wachten of erop te gokken dat er ooit een technologische oplossing wordt gevonden. Voorkomen is beter dan genezen, juist omdat er geen behandelmethodes is, en als die er ooit komt, is het mogelijk al te laat. We sluiten tenslotte ook niet een levensverzekering af omdat dat ons helpt, maar omdat we geven om onze kinderen. We moeten dezelfde beschermende houding aannemen tegenover ons nageslacht, willen we hun een leefbaar milieu achterlaten.

Tal van inhalige ondernemingen hebben het maken van winst steeds boven de belangen van de bevolking gesteld. Binnen hun aanzienlijke macht hebben ze er alles aan gedaan om bedrieglijke klimaatwetenschappers naar voren te schuiven, die de ongemakkelijke waarheid helpen verdoezelen. Schandalig genoeg blijkt uit interne stukken van Exxon dat hun onderzoekers begin jaren zeventig van de twintigste eeuw als eersten inzagen dat een catastrofale opwarming van de aarde het onvermijdelijke gevolg was van de activiteiten van hun onderneming. Maar Exxons topmanagers hebben er alles aan gedaan om iedere boodschap over de door hun eigen onderzoekers blootgelegde risico's op misleidende wijze te verhullen. Ze hebben miljoenen besteed om de geloofwaardigheid van oprechte klimaatwetenschappers te ondermijnen. Ze steunden aan hen gebonden politici die niet verder keken dan de eerstvolgende verkiezingen en die desgevraagd iedere wetenschappelijke bevinding ontkenden. Ze zaaiden alom angst over het verlies van banen. Met hun propaganda maakten ze het grote publiek murw en passief.² Directeuren en aandeelhouders denken in termen van kwartalen en kapitaalopbrengsten op de korte termijn, niet in termen van decennia of eeuwen, laat staan dat ze rekening houden met de toekomst van de mensheid. Hun primaire uitgangspunt is 'nietsdoen' tot onomstotelijk vaststaat dat het milieu onomkeerbaar is aangetast. Natuurlijk getuigt dat van een bruto en meedogenloos cynisme, want als het eenmaal zover is, is het ook voor hen te laat. *Après moi, le déluge*. Laat het nageslacht er maar voor opdraaien.

Meer olie en lagere olieprijsen vormen het slechtst denkbare scenario voor een wereld die onnadenkend afstevent op een fatale klimaatverandering. Maar wij zijn er content mee, omdat we ons huidige comfort belangrijker vinden en we ons niet zorgen willen maken over catastrofes op de lange termijn. Als de wereld echt verstandig was, zou de consumptie van fossiele brandstoffen worden ontmoedigd door ze veel hoger te belasten, vooral juist wanneer de energieprijzen zakken. Als we willen dat de opbrengsten voor de overheid zoveel mogelijk gelijk blijven en als we de financiële pijn gelijkelijk willen verdelen, kunnen we andere belastingen verlagen en/of toeslagen uitkeren aan degenen die het zwaarst lijden onder gestegen energiebelastingen. Via een eenvoudige beleidsverandering kan in de Verenigde Staten het milieu worden gespaard, de afhankelijkheid van buitenlandse olie worden verminderd en kunnen de beperkte fossiele brandstofvoorraden worden beschermd, zodat het Amerikaanse volk er ook in de toekomst nog lang gebruik van kan maken.

President Obama's lofwaardige inspanningen voor een duurzaam energiebeleid werden in de Senaat gefrustreerd door de Republikeinse voorzitter van de Milieucommissie James Inhofe, een eerste klas wetenschapsontkenner, een overtuigd fundamentalistische christen en een goedbetaalde lakei van de olie-industrie. Zijn uitspraken over de opwarming van de aarde geven kernachtig de maatschappelijk waanvoorstelling weer waar we het hier over hebben: 'Het feit dat 79 procent van de klimaatwetenschappers iets beweert, betekent helemaal niets.' 'Opwarming van de aarde is het grootste bedrog dat ooit het Amerikaanse volk is voorgehouden.' 'Een wereldwijde toename van de temperatuur kan een gunstig effect hebben op de manier hoe wij leven.' 'Waar het me om gaat, is dat God nog altijd daarboven zit. Voor mij getuigt het van een ongehoorde arrogantie dat je veronderstelt dat wij mensen kunnen veranderen wat Hij met het klimaat wil doen.' Inhofe is waarschijnlijk een ware gelovige, maar zijn hartstocht zal ook worden aangevuurd door een wereldlijke beloning ofwel de miljoenen dollars die de olie-industrie hem schenkt en door zijn speciale relatie met de gebroeders Koch.

Onder toezicht van Inhofe en de gebroeders Koch nam president

Trump een aantal roofzuchtige energievossen in zijn kabinet op, die de passie preken terwijl ze de kwetsbare kippenren van milieubeleid en milieubescherming bewaken. Bij ieder van hen is duidelijk sprake van een financiële en politieke belangenverstrengeling. Halsstarrig en op bijna ideologische wijze hangen ze de ontkenning van het klimaatprobleem aan. Voormalig Exxon-directeur Rex Tillerson werd Trumps minister van Buitenlandse Zaken. Van de minister van Binnenlandse Zaken, Ryan Zinke, heeft slechts drie procent van de Amerikaanse natuurbeschermers een gunstige indruk, aangezien hij zijn goedkeuring verleent aan ieder nieuw oliewinningsproject waarvoor federale vergunningen moeten worden aangevraagd. Trumps minister van Energiezaken Rick Perry noemde klimaatverandering een onbewezen wetenschappelijke theorie. Het ministerie waaraan hij leidinggeeft, wilde hij eigenlijk liever opheffen. Minister van Volkshuisvesting en Stedelijke Ontwikkeling Ben Carson gelooft dat het klimaat altijd aan verandering onderhevig is, dus waarom ons nu druk gemaakt? Ook CIA-directeur Mike Pompeo, minister van Justitie Jeff Sessions, minister van Binnenlandse Veiligheid John F. Kelly, minister van Volksgezondheid en Sociale Zaken Tom Price en minister van Economische Zaken Wilbur Ross staan officieel te boek als uitgesproken ontkenners van klimaatverandering.*

Trumps directeur van het Milieuagentschap (EPA), Scott Pruitt, is de laatste man aan wie de overleving van onze soort zou moeten worden toevertrouwd. Zijn totale onkunde blijkt onder andere uit een uitspraak als: 'Ik ben het er niet mee eens dat CO₂ een van de primaire bijdragers aan de opwarming van de aarde is.' Hij is de fakkeldrager van deze maatschappelijke waanvoorstelling, ingepalmd en financieel gesteund door de energie-industrie. Als procureur-generaal van Oklahoma heeft hij het EPA jarenlang gerechtelijk vervolgd, enkel om het Milieuagentschap dwars te zitten.

* Noot vert.: Tillerson is in maart 2018 opgestapt. Mike Pompeo is sinds 2018 minister van Buitenlandse Zaken. Minister van Justitie Sessions is in november 2018 opgestapt. Jon Kelly is sinds maart 2017 stafchef van het Witte Huis. Tom Price heeft in september 2017 ontslag genomen na een schandaal over privégebruik van staatsvliegtuigen. Wilbur Ross zit sinds eind 2018 op de schopstoel.

Als hoogste baas van hetzelfde Milieuagentschap kan hij nu de organisatie van boven naar beneden toe ontmantelen, onder andere door klimaatontkenners aan te stellen op posten binnen het EPA, door de website van de organisatie te censureren en door wetenschappers te muilkorven. Pruitt doet alles wat in zijn macht ligt om ondernemingen vrij baan te geven met het plunderen van het milieu. In Trumps eerste begroting werd voorgesteld een derde deel van het budget van het EPA weg te bezuinigen. Sommige Republikeinse congresleden opperden zelfs het agentschap in zijn geheel op te heffen.

Als je een gezworen vijand van de mensheid was, erop gebrand om de beste manier te vinden om haar via een opwarming van de aarde te vernietigen, had je het niet beter kunnen doen dan ervoor zorgen dat Trump werd verkozen tot president, Mike Pence tot vicepresident, Pruitt tot directeur van het EPA, en tal van andere energielakeien tot het hoofd van allerlei overheidsbureaus van de Verenigde Staten. Dit is de meest krankzinnige verschijningsvorm van deze maatschappelijke waanvoorstelling. Trumps terugtrekking van de Verenigde Staten uit het klimaatakkoord van Parijs is een tragisch moment in de wereldgeschiedenis. Als we de opwarming van de aarde niet tegengaan voor het fatale omslagpunt wordt bereikt, zullen er miljoenen mensen creperen. Trump is dan deels verantwoordelijk voor hun dood.

Uiteindelijk zullen we maatregelen moeten treffen om een verdere opwarming van de aarde te voorkomen. We zullen ooit beseffen dat we onze volledige fossiele energievoorraad niet onbeperkt kunnen exploiteren zonder dat we de aarde onomkeerbaar vervuilen en het klimaat verwoesten. We zullen ons huidige geluk en comfort moeten opofferen, veel zuiniger met onze energievoorraden omgaan en grote investeringen moeten doen in duurzame energiebronnen. We zullen op een minder egoïstische wijze omgaan met het hier en nu en ons enthousiaster inzetten voor het behoud van de wereld voor hen die na ons komen. We zullen onze verantwoordelijkheid voor de toekomst op ons nemen in plaats van te gokken op een ingreep van God of technologische wondermiddelen. Het is nu genoeg met de verzengende zomers, droogtes, 'stormen die zich slechts één keer per honderd jaar voordoen',

maar die inmiddels jaarlijks terugkeren, overstromingen, smeltende poolkappen en gletsjers of de zeespiegelstijging. Zelfs de meest verkapte aanhangers van Trump en de grootste profiteurs van de olie-industrie zullen uiteindelijk bij hun positieven komen en het licht zien. Maar misschien is het dan al te laat. Misschien is het half al verdronken als we eindelijk besluiten de put te dempen. Wellicht kunnen we dan nog onmogelijk de wereld behoeden voor een milieucatastrofe. Eén onsje preventie nu is stukken goedkoper en effectiever dan later met kilo's herstelmaatregelen wanhopig achter de feiten aan te moeten rennen. Alleen een samenleving die ernstig lijdt aan deze waanvoorstelling, ziet dat anders.

DE BEVOLKINGSEXPLOESIE

MAATSCHAPPELIJKE WAANVOORSTELLING

De wereldbevolking kan blijven groeien zonder dat dit leidt tot een radicale uitputting van natuurlijke hulpbronnen, een onomkeerbare opwarming van de aarde, aanhoudende oorlogen, massamigratie en regelmatig terugkerende epidemieën en hongersnoden.

REALITEITSCHECK

Controle over de bevolkingsgroei is een van de meest politiek incorrecte topics. Hoewel overbevolking vandaag de dag indirect verantwoordelijk is voor vrijwel elk catastrofaal probleem op aarde, is het in de media, het politieke debat en het wetenschappelijke discours absoluut taboe om erover te spreken of ertegen op te willen treden. In analyses van de oorzaken van oorlogen, vluchtelingen crises, hongersnoden en pandemieën concentreert men zich vooral op politieke, economische of individuele factoren. Er wordt echter zelden of nooit gezinspeeld op het feit dat overbevolking in bijna alle gevallen een doorslaggevende rol speelt. Iedereen laat zich afschrikken door bepaalde connotaties, die vaak gruwelijk zijn: Hitler, eugenetica, infanticide, het inperken van het door God en de grondwet erkende recht op voortplanting, tegenstrijdige diepgewortelde religieuze overtuigingen,

een ondermijning van de prominente plaats die het gezinsleven in onze maatschappij inneemt.

Overbevolking ontkennen als zijnde een mondiaal probleem is een ongelooflijk hardnekkige maatschappelijke waanvoorstelling, mede doordat de drang tot voortplanting diep in ons DNA is ingeworteld. In de evolutionaire geschiedenis van de mensheid was vruchtbaar-zijn tot voor kort juist heel erg goed. Het aantal mensen was beperkt en onze overleving als soort was permanent onzeker. Onze cultuur, waarden en gedragingen zijn noodzakelijkerwijs gemodelleerd ten behoeve van de voortzetting van ons DNA. Kinderen verschaffen ons niet alleen eigenwaarde en vreugde in onze rol als verzorger en opvoeder, maar geven ons ook een doelgerichtheid in het bestaan, hoop voor de toekomst en een sprankje onsterfelijkheid. Maar we zijn ook slachtoffer van ons eigen succes. Onze collectieve overleving hangt tegenwoordig af van terughoudendheid in de voortplanting. Liefdevol ouderschap houdt in dat je als nadenkende ouder kiest voor één of twee kinderen. Iedereen is bevreesd om te praten – of na te denken – over deze bevolkingsexplosie, omdat we dan ook moeten nadenken over hoe we dit urgente, maar uiterst delicate en lastige probleem goed moeten aanpakken.

De onmiskenbaar negatieve impact van een ongetemperde bevolkingsgroei op het menselijk welzijn werd tweehonderd jaar geleden voor het eerst beschreven door de eerwaarde Thomas Malthus: 'Het vermogen van de populatie is onbegrensd veel groter dan het vermogen van de aarde om haar bevolking van bestaansmiddelen te voorzien.' Malthus had het diepgaand demografische inzicht dat populaties vaak exponentieel groeien terwijl de groei van de voedselproductie rekenkundig oftewel veel trager verloopt. Een snelle stijging van het aantal mensen leidt tot een race om de voedselvoorziening te verhogen. Een wedloop die we op de lange termijn niet kunnen winnen. Zelf als de voedselproductie door een groene technologie op ingenieuze wijze wordt uitgebreid, zal ons aanzienlijke vermogen om nageslacht voort te brengen uiteindelijk altijd weer zorgen voor schaarste. Tenzij het bevolkingsaantal in toom wordt gehouden door relatief onschuldige ingrepen of omstandigheden (geboortebeperring, celibaat,

een hogere gemiddelde huwelijksleeftijd, abortus), zal de populatie steeds moeten worden 'bijgesteld' via catastrofes als hongersnoden, oorlogen, epidemieën en natuurrampen. Zowel Charles Darwin als Alfred Russel Wallace noemt Malthus de persoon die hen, onafhankelijk van elkaar, tot het inzicht bracht dat natuurlijke selectie als gevolg van de concurrentiestrijd tussen organismen ten grondslag ligt aan het evolutieproces. Aangezien de groei van de populatie altijd en overal de toename van het voedselaanbod zal overtreffen, wint uiteindelijk het best aangepaste organisme de voortplantingsstrijd.³

Malthus had ook het diep psychologische inzicht dat de fragiele rede van de mens nauwelijks is opgewassen tegen zijn veel krachtiger voortplantingsinstinct. Wat in ons brein speelt, heeft nauwelijks overwicht op wat zich onder de riem afspeelt. Al zijn onze vorderingen op technologisch gebied nog zo ingenieus, toch leggen we het altijd af tegen ons onvermogen om de sterke, in ons DNA verankerde drang naar voortplanting te beteugelen. Voor persoonlijk geluk en maatschappelijke stabiliteit is een bepaalde terughoudendheid vereist op het gebied van seks en voortplanting, maar de mens heeft in het verleden daar slechts zelden aan kunnen voldoen. Op grond van dit gebrek aan wijsheid en zelfbeheersing voorspelde Malthus een toekomst vol ellende en verdorvenheid. Vanaf het begin werd hij echter tegengesproken door optimistische aanhangers van de technologie, die ervan overtuigd waren dat het menselijk verstand de dominantie van de geslachtsdrift uiteindelijk kon overwinnen. De vraag wie er gelijk had, staat nog altijd open, maar een door de wol geverfde gokker zou zijn geld eerder op onze genitaliën inzetten dan op onze neocortex.

Aan het begin van de agrarische revolutie, ruim tienduizend jaar geleden, telde de wereldbevolking 5 miljoen zielen. Daarna volgde een exponentiële populatiegroei zoals beschreven door Malthus: 300 miljoen zielen rond het jaar nul; 1 miljard zielen rond 1800; 2 miljard in 1927; 3 miljard in 1960; 4 miljard in 1974; 5 miljard in 1987; 6 miljard in 1999 en het waanzinnige aantal van 7 miljard+ nu. De ramingen voor de toekomst zijn recent naar boven toe bijgesteld. Het ziet ernaar uit dat er rond 2050 bijna 10 miljard mensen op aarde zullen rondlopen en aan het